

УДК 821.161.2.09"19"

DOI: 10.34142/2312-1076.2022.1.99.02

Крістіна Гусенко

«УКРАЇНЬСЬКА РЕКОНКІСТА» НІЛИ ЗБОРОВСЬКОЇ. МІСТИЧНИЙ ПОСТМОДЕРНІЗМ І ПРОБЛЕМА ІНШОГО

Анотація

Пропонована стаття є спробою прочитання антироману Н. Зборовської «Українська Реконкіста» (2003) як зразку українського містичного постмодернізму з його акцентом стану Іншого, що є вищою реальністю – сферою невимовного. У дослідженні особлива увага приділена специфіці комунікативної моделі «Я – Інший», її містично-релігійної природи в індивідуально-авторській інтерпретації. У межах моделі «Self/Other» розглядається питання драматизму саморозкриття окремого індивіда й нації в цілому, проблема утвердження самості. Теоретичним стрижнем статті стала ідея «компенсаторного осяяння» як позиції проблеми Іншого в Михайла Мурашкіна, а також філософія альтерності Еммануеля Левінаса, Жака Лакана, Жилія Дельоза, Жака Дерріда, Лізи Ортіс, що на них посилається український науковець, обґрунтовуючи автентичність таких способів досягнення містиком-постмодерністом стану Іншого, як езотеричні практики мольфарів, сновидіння, фантомність, танець (фламенко / байле) тощо. Із позицій альтерності акцентується феномен реабілітації жіночої чуттєвості – «писання крізь тіло». Саме текстотерапія як похідна фази «компенсаторного осяяння» і продукований нею жанр «тотального роману», ескізом якого є «Українська Реконкіста», набувають у розвідці провідного значення як єдино дієвий спосіб подолання низки національних фобій, постколоніальних травм, зокрема синдрому жертви.

Стаття актуалізує містику жіночо-чоловічого, засвідчуючи в такий спосіб відносність координат «Я/Інший», а отже, – і неоднозначність, складність вирішення проблеми альтерності в постмодерному дискурсі. Аналіз «Української Реконкісти» в такому світлі дозволяє висувати: антироман Н. Зборовської через трансформацію ритуально-містичного плану інакшості репрезентує спробу внутрішньо-суб'єктивного й культурологічного «відновлення».

Ключові слова: містичний постмодернізм, «компенсаторне осяяння», стан Іншого, текстотерапія, постколоніальний синдром.

Abstract

The article represents the attempt to read N. Zborovska's anti-novel «The Ukrainian Reconquista» (2003) as a model of Ukrainian mystical postmodernism with its emphasis on the state of the Other, a higher reality known as the realm of the unspeakable. The study pays special attention to the specifics of the communicative model «I am the Other», its mystical and religious nature in the individual author's interpretation. Within the «Self / Other» model, the issue of the drama of self-disclosure of the individual and the nation as well, the problem of self-affirmation are considered. The theoretical basis of the article is the idea of «compensatory insight» which is considered to be the position of the problem of the Other in the studies of Mykhailo Murashkin, as well as the philosophy of alternation of Emmanuel Levinas, Jacques Lacan, Gilles Deleuze, Jacques Derrida, Lisa Ortiz, whom the Ukrainian researcher refers to. In this way, such states of the Other as esoteric practices of molfars, dreams, phantom, dance (flamenco / baile) have been carefully studied. From the standpoint of alternation, the phenomenon of rehabilitation of female sensuality is emphasized («writing through the body»). Text therapy as a derivative of the phase of «compensatory insight» and the genre of «total novel» produced by it («The Ukrainian Reconquista» is actually the sketch

of this genre) are gaining significance as the only effective way to overcome a number of national phobias, postcolonial traumas, including victim syndrome.

The article also actualizes the mysticism of the female-male, thus testifying to the relativity of the coordinates «I / Other», and, as a result, the ambiguity, the complexity of solving the problem of alternation in the postmodern discourse. The analysis of «The Ukrainian Reconquista» in this light allows to conclude that the anti-novel of N. Zborovska through the transformation of the ritual and mystical plan of otherness represents an attempt at intra-subjective and culturological «restoration».

Key words: mystical postmodernism, «compensatory insight», the state of the Other, text therapy, postcolonial syndrome.

Вступ

Українська література, не втрачаючи своєї самості, завжди була дотичною до світового культурного досвіду й, відповідаючи духові часу, рефлексувала над маловивченими проблемами буття. Сучасне письменство, якому довелося розвиватися за умов війни, особливо гостро акцентує психометафізику художньої творчості, зокрема ті її аспекти, що пов'язані з глибинною психологією автора. Звідси – непідробний інтерес до феномену альтерності, або стану Іншого, – одного з домінантних понять містичного постмодерного дискурсу, у річищі якого написано антироман Н. Зборовської «Українська Реконкіста» (2003). Аналізові цього художнього тексту присвятили свої студії Н. Єржиківська, О. Карабльова, О. Пронкевич, Л. Таран, у центрі уваги яких, головним чином, – «Українська Реконкіста» як зразок жіночого письма. Тяжіння авторки до тлумачення «чужих» світів, сфери позасвідомого – вищої реальності, що в її межах виростають символи, міфи та архетипи з виразним сакральним звучанням, – дозволяє прочитати цей постмодерний текст із позицій комунікативної моделі «Я –

Інший» і пов'язаної з нею концепції «компенсаторного осяяння» (за Михайлом Мурашкіним) як наслідку осягнення суб'єктом власної інакшості. Аналіз «Української Реконкісти» під таким кутом зору зумовлює актуальність і новизну пропонованого дослідження.

Мета літературознавчої розвідки – з'ясувати містичну природу стану альтерності в індивідуально-авторській інтерпретації, його місце в акті саморозкриття індивіда й нації в цілому; обґрунтувати закономірність явища «компенсаторного осяяння» як одного з механізмів реалізації моделі «Self/Other».

Методологія та методи дослідження

Основний метод, застосований під час дослідження, – фрейдівський психоаналіз, одним із прихильників якого в сучасній літературній критиці стала Н. Зборовська. Психоаналітичний підхід (пізніше використовуваний у вивченні феномену альтерності Ж. Лаканом, М. Фуко, Ж. Дерріда) дозволив М. Мурашкіну розглянути метафізику божевілья, сновидінь, фантомності як механізм входження в стан Іншого й досягнення фази «компенсаторного осяяння». Звідси – можливість подолання національних фобій, спадкових неврозів тощо.

Результати і дискусії

Феномен Іншого постає у філософії постмодернізму як результат комунікативного повороту в артикуляції ідей діалогізму, акцентованих свого часу в рамках екзистенційного психоаналізу, сучасної філософської антропології, філософської герменевтики тощо. Фундамент проблеми альтерності, а отже і породженої нею моделі «Self/ Other», сформували ідеї про так зване «комунікативне існування»: «буття-з» у Хайдеггера, «спів-буття з Іншим» у Сартра, діалог «Я – Ти замість Я – Воно» в Бубера та ін. Внутрішній стан Іншого виникає як реакція суб'єкта на руйнівні процеси зовнішнього світу й відтак компенсує непристосованість

індивіда до нових обставин. Слушною із цього приводу може бути теза Ж.-П. Сартра: «мені потрібен інший, аби цілісно осягнути всі структури свого буття» (Сартр, 1988: 209). Тобто, за мислителем, відбувається вільне перетікання «Я» в «Ти», що зводиться до можливості суб'єкта «бути побаченим Іншим». На цьому наголошує й Е. Левінас: кожний, хто говорить «Я», апелює насправді до Іншого. Така закономірність пояснюється на прикладі звичайної комунікації: коли я говорю іншому «ти», він сприймає це для себе як «я»; натомість, коли інший звертається до мене у формі другої особи, то я сприймаю такий наратив у першій особі. У такий спосіб постмодернізм намагається реконструювати постать суб'єкта, «воскресити» його засобами метафізичного бажання.

У результаті комунікації «Я – Інший» «фрагментарна людина» набуває цілісності лише за посередництвом Іншого, у процесі так званого суб'єкт-суб'єктного діалогу (Ж. Дерріда). Оскільки в сучасному світобаченні індивід сприймається радше як «дивід» (концепція децентрованого суб'єкта Ж. Лакана), що вже не належить собі, своїй свідомості, тобто позбавлений цілісності суб'єкт Нового часу, то стан Іншого служить таким собі механізмом самозбереження від внутрішньої катастрофи, зокрема, шляхом повернення до своєї самості. Так, З. Фройд, а за ним – Ж. Лакан, М. Фуко, Ж. Дерріда, Ю. Крістева, інтерпретували індивіда як внутрішньо суперечливе явище: сучасна людина постійно знаходиться в стані нервового напруження, психічної деформації, що межує з божевіллям, а тому свідомо намагається відновити свою цілісність засобами власної уяви, що є обов'язковою умовою її існування.

Підсумовуючи досвід цих та інших мислителів, проблему Іншого в постмодерному дискурсі розглядає й дослідник із Дніпра Михайло Мурашкін і на цій основі вибудовує ідею «компенсаторного осяяння». На думку науковця, стан альтерності руйнує застарілі структури людського «Я», що заважають його повноцінному прояву й адаптації індивіда до

нових умов життя; позбавляє суб'єкта накопичених у ньому непотрібних характеристик. Фаза Іншого тут розуміється як вищий стан людини, божественний, метафізичний – сфера невимовного, ірраціонального надчуттєвого, коли суб'єкт переживає особливий стан своєї свідомості і є фактично пасивним, бо лише споглядає себе внутрішнім зором, а його дії відтак – рефлекторні, інстинктивні (Мурашкін, 2021: 97). У традиційних релігіях такий стан детермінують як «мокша», «самадхі», «нірвана», «царство небесне» тощо. Увіходячи у фазу Іншого, людина зазнає компенсаторного осяяння за рахунок того, що припиняє всю неважливу діяльність: щоденні клопоти, думки про буденне, упередження та ін. Унаслідок цього, за Мурашкіним, відбувається процес очищення від застарілих, віджилих думок і почуттів: компенсаторні механізми психіки, властиві природі людини, оновлюють психічні процеси.

Сутність феномену компенсаторного осяяння зводиться, з одного боку, до переживання індивідом власної порожнечі (особистісне «Я» розчиняється в безособистісному), а з іншого, – до осягнення відкритості Цілого (за Дельозом) (Дельоз, 2000: 189). У такому разі індивід досягає умиротворення, спокою, особливого стану щастя, коли блокується все суєтне й натомість відкривається нове, таємне знання. Неінтенціональне осяяння безпосередньо пов'язане з містичним досвідом, екстазом, трансценденцією – медитативними практиками східної релігійно-містичної культури. Важливо, що такий стан постмодернізм оцінює не як патологію, божевілля, а радше як творчу фазу, якій передують порожнеча, що з неї породжуються нові думки, почуття, ідеї, що, зрештою, і є наслідком переживання стадії осяяння. Відтак, виникаючи у зв'язку з порушенням рівноваги між тілесним і духовним, компенсаторні механізми спонукають суб'єкта до пошуку своєї самості й відмови від зовнішніх вражень шляхом «герметизації власного духу», коли «треба замкнутися, щоб зберегтися;

змаліти, щоб не помилитися у власній суті» (Макарчук, 1992: 69).

До такої парадигми світовідчуття близькою є й головна героїня антироману Н. Зборовської «Українська Реконкіста» Дзвінка Заньковецька. Зважаючи на те, що авторка, наслідуючи Зігмунда Фрейда, системно вивчає проблему психоаналізу творчості, зокрема на українському ґрунті, така її сфокусованість на ексцентрично-релігійному, езотеричному, ірраціональному є цілком виправданою й розкриває ідейну сутність тексту як спроби створити індивідуальну містичну історію самоусвідомлення, художній самоаналіз жінкою власної душі, яка, аби пригадати прожите й звільнитися від нього, вступає в діалог із внутрішнім Іншим. Таке осягнення фази альтерності в антиромані відбувається на рівні всіх чотирьох станів свідомості, що їх визначає прадавня індійська психологія: неспання, сон без сновидінь, сон зі сновидіннями й так звана «каталептична свідомість» – транс. Загалом, прозопис Ніли Зборовської насичений езотеричними інтенціями індійської, китайської, японської релігійно-містичних культур, що характерно для постмодерного дискурсу. Звідси – ідеал «істинної людини», що володіє досвідом спілкування з духами предків, що є, по суті, досвідом безуму (*куан*) і безумця (*фенкуан*), який дозволяє фаустівській людині-інтелектуалу ХХІ століття через метафізичну смерть досягти повноти існування (Хоменко, 2016: 372). У цьому простежується своєрідна стратегія письма авторки: повернути в сучасну вітчизняну культуру близьке до світового духовного досвіду давньоукраїнське бачення життя як цілісної свідомості, де не існує поділу на живих і мертвих. У такий спосіб національна історія проєктується в нескінченній прогресії – метафізичній потойбічності.

Важливо, що метафізика божевілля, пророчих сновидінь, тайнознаків, фантомності стає в аналізованому тексті найчуттєвішою формою бунту української людини з

постколоніальною травмою супроти нової загрози поневолення тоталітаризмом із його бездуховністю, агресивністю слова й дії. Аскетизм, уважне споглядання себе й довколишнього світу, безмовні медитації, зосереджені бесіди з Богом – це те, що завжди визначало християнський код віри й було абсолютно чужим російській релігійній традиції, де з часів царизму превалує концепція зрощення церкви й держави: «Така модель <...> закономірно, що нагадує царство Антихриста. Першим цю імперську міфологію пророцо прочитав Тарас Шевченко, позначивши Російську імперію з її соціально-релігійним утопізмом – «церквою-домовиною» (містерія «Великий льох»)» (Зборовська, 2009: 7). Звідси – «Українська Реконкіста» як націотворчий текст, де російському релігійному міфотворенню опонує іманентна українська жага духовної свободи, володіння «богомисленням» і «богознанням», а це – неодмінні складники ідеї національно-визвольного Відродження.

Так, пов'язавши свою долю з колишнім «афганцем» Богданом, який страждає від «синдрому вцілілого на війні» й тому повсякчас поривається до самогубства, і до того ж маючи від природи невротичну натуру, успадковану, за переконанням бабці-знахарки, від батька (відсилання до фрейдівського аналізу неврозів), Дзвінка знаходиться на межі внутрішньої катастрофи: постійна тривога, зумовлена відчуттям незримої присутності смерті; щоденні конфлікти з чоловіком, які щоразу закінчуються спробою самогубства як не Богдана, то Дзвінки; кілька зірваних підряд вагітностей; нещасливе заміжжя й післяпологова депресія старшої сестри – усе це за принципом сніжного кому конденсується в душі героїні й досягає меж мовчазного крику, а потім, зрештою, оприявнюється й у фізичному стані – пекучому болі у всьому тілі. Аби цілісно осягнути своє буття, дівчина очікує зустрічі з власним Іншим, з Абсолютним Духом, на фатально-стратегічному помежів'ї – Великій межі. Важливо, що досягнення цього пункту

відбувається в пасивному для тіла, а не свідомості стані – сон чи транс. Так, досліджуючи доробок Е. Левінаса, М. Мурашкін доходить висновку: взаємини з Іншим – це завжди взаємини з Таємницею, найвищим утіленням якої є смерть. Однак тут ідеться радше про символічну смерть, коли людина позбувається всього суєтного, непотрібного у своїй душі й фокусується на важливому, життєво необхідному. Суб'єкт намагається встановити цей метафізичний зв'язок з Іншим, живучи, зокрема, у бідності, цнотливості, бездіяльності, тобто позбуваючи себе дочасного, зайвого, наносного. Очікуючи зустрічі з Великою Межею, Дзвінка вдається до постування душею й тілом: відмовляється не лише від скромної їжі, голодує, а й заперечує можливість інтимних зносин із чоловіком. Усе це – заради інсайту, осяяння й відчуття присутності Абсолютного Духа, що ним не є Всевишній: виступаючи як комунікативний партнер для суб'єктивного Я, Бог, однак, не конструюється як Інший. Саме тому не лише Дзвінка, а й бабуся-знахарка не в силі означити постать Абсолютного Духа.

Діалог «Self – Other», який у тексті чітко простежується в закляттях, молитвах, мольфарських ритуалах і сновидіннях героїні, що стають спиритичними мінісеансами (зокрема, нав'язливий фантом раптово померлої доньки знайомого Андрія, яка мучить Дзвінку своїм проханням («Згадай мене»), насправді виявляється духом батькової сестри, що пішла в засвіти задовго до Дзвінчиного народження), має своєю кінцевою метою анамнез – відновлення безодні між минулим і теперішнім, «повернення до присутності неприсутнього», за Жаком Деррідою. У такий спосіб Ніла Зборовська переосмислює наратив визволення, що розширюється від простору жіночої душі до загальнонаціональних масштабів. Тобто суб'єктивний драматизм саморозкриття тут визначає межі української автентичності: готовність перейти від

самозамовчування до самовикриття, досягти особистої свободи шляхом подолання топосу жертви.

Окреслена Мурашкіним ідея «компенсаторного осяяння», що передбачає потік активної творчості як реакцію душі на невротичний стан психіки, дуже важлива в розумінні тієї стратегії репрезентації жіночого письма, що її обирає Зборовська. Так, текстотерапія (переживши зустріч із Великою Межею, Абсолютним Духом – тим самим Іншим усередині себе, Дзвінка береться за написання автобіографічного тексту) служить в антиромані засобом реабілітації жіночої чуттєвості – виписування власних фобій на папері й подолання їх таким чином. Текст – це Дзвінчині душа і плоть, саме тому вона підсвідомо порівнює його зі своєю ненародженою дитиною: «Після похорону Андрія у мене з'явилася дивна нудота і я не отримую насолоди. Це ніби той самий страх, який був у мене, коли була вагітна і наближався зрив, а я знала, що цю смерть не зможу зупинити... <...> І я, напевне, боялася цього не встигнути сказати. Щоб слово так само не зірвалось, як вагітність. Тому що в мені все життя так само бродять різні тексти, і я не можу їм дати раду, і вони ніби зриваються і пропадають...» (Зборовська, 2003: 226) Важливо, що написання тексту Дзвінка неодмінно пов'язує з почуттям щастя, умиротворення, що, до речі, формує психоаналітичний підтекст феномену «компенсаторного осяяння» в спілкуванні з власним Іншим.

Текст як автопсихотерапія – такою, зрештою, має бути нова традиція українського прозопису, на переконання Ніли Зборовської. «Тотальний український роман», концепцію якого авторка пропонує в передмові до «Української Реконкісти», – це відкритий текст, текст-замовляння для української людини, що навертає її на повернення до своєї самості, спонукає до глибинного самоусвідомлення, позбавлення від родинних психозів, національних фобій, а відтак – відвоювання себе у смерті (цим і пояснюється сутність міфологеми реконкісти). Із

цією метою й твориться текст-анамнез як наслідок спілкування з внутрішнім Іншим – надемпіричною реальністю, вищим «Я»: «Усвідомлена життєва історія – це процес пробудження. Прокинутися – означає відчути в собі історію» (Зборовська, 2003: 7).

Міфологему «Українська Реконкіста» свого часу запропонував близький друг Н. Зборовської, поет Юрко Гудзь (у тексті – Юрко Ярема), визначивши її як вітальну модель «текстуального метафізичного освоєння довколишнього й внутрішнього світу окремої людини» (Зборовська, 2003). Ця онтологічна концепція відродження української ідентичності реалізується за умови повернення до забутих цінностей, бачення своєї самості в дзеркалі Іншої культури, зокрема іспанської, де основним засобом психічної реабілітації нації виступає ритуальний танець – фламенко. Прозове використання стилю байле (різновид фламенко) синтезує персональний і національний драматизм саморозкриття на межі – перед загрозою смерті. Це спосіб психічного перезавантаження, «компенсаторного осяяння», унаслідок якого відбувається віртуальне самогубство: людина звільняється від тілесних пут і стає чистим духом. Тут комунікативна модель «Self – Other» утілюється в діалозі культур різних народів (іспанська, циганська, єврейська, арабська) із культурою українською (повернення до язичницьких мотивів), коли відбувається національний і світовий інцест, а відтак виникає своєрідний парaproстір – магія текстів.

Первинні візії Юрка Гудзя Ніла Зборовська доповнила містикою жіночо-чоловічого («їнь» і «ян» у лаоській діалектиці), що також дозволяє говорити про відносність координат «Я» / «Інший». У містичному зрізі постмодернізму «Інший» – це не лише вище «Я», а й інша людина зокрема. Саме тому в «Українській Реконкісті» Зборовська вагому увагу приділяє особливому метафізичному зв'язку між Дзвінкою та

Юрком Яремою. Про жодні інтимні стосунки між ними не може бути мови, навіть коли вони удвох лягають до ліжка. Це щось більше, аніж дружба. Це радше космічна спорідненість фемінного і маскулінного, містичне спілкування двох душ, які намагаються усвідомити себе у світі слова й не мислять свого буття без єднання з духом вільної Вітчизни. Такою письменниця вбачає справжню повноту національного відродження – розчинення Логосу (чоловіче) в Еросі (жіноче), що є суто діонісійським модусом вітальності.

Висновки

Таким чином, парадигма «Self – Other» в антиромані Н. Зборовської «Українська Реконкіста», реалізуючись у діалозі з надемпіричною реальністю, набуває персонально-національного звучання: індивідуальна історія саморозкриття осмислюється як спосіб психічної реабілітації народу. «Інший» тут символізує шлях руйнації, звільнення від пережитого, тоді як категорія «Я» пов'язана з гармонійним цілим і передбачає «компенсаторне осяяння» – блокування руйнівних процесів усередині себе й назовні, акцентування вітальних механізмів у боротьбі за свою самість: текстотерапія, танець як мікромодель життя, неопоганські інтенції як джерело національної ідентичності тощо.

Література

- Гудзь, Ю. (2001). *Замовляння невидимих крил: Новели та оповідання*. Тернопіль: Джура.
- Делёз, Ж. (2000). *Критическая философия Канта: учение о способностях. Бергсонизм. Спиноза*. Москва: ПЕРСЭ.
- Зборовська, Н. (2003). *Українська Реконкіста*. Тернопіль: Джура.
- Зборовська, Н. (2009). Юрко Гудзь: Психометафізичний портрет. *Барикади на Хресті*. Тернопіль: Джура.
- Макарчук, В. (1992). «Від юних літ до юного змушніння» (рання лірика Василя Стуса). *Слово і час*, 8, 64–70.

- Можейко М.А., Майборода Д.В. Другой. В А.А. Грицанов (Ред.), *Новейший философский словарь: 3-е изд., исправл.* (с. 342–343). Мн.: Книжный Дом, 2003.
- Мурашкін, М. (2021). *ІНШИЙ постмодерну в релігійно-містичній культурі та мистецтві*. Дніпро: ДДУВС; Інновація.
- Оргіс, Л. (2003). «Я»/«Інший» (self/other). У Ч.Е. Вінквіст та В.Е. Тейлор (Ред.) *Енциклопедія постмодернізму*. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи».
- Сартр, Ж.-П. (1988). Первичное отношение к другому: любовь, язык, мазохизм. *Проблема человека в западной философии*. Москва: Прогресс.
- Хоменко, Г. (2016). Altarity/alterity смерті старої людини в українській літературі періоду «смерті молодих». *Slavica Wratislaviensia. Vol. 163: Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich, 12. Starość*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 353–375.

References

- Gudz, Y. (2001). *Zamovliannia nevydymykh kryl: Novely ta opovidannia [The orders of invisible wings: Short stories]*. Ternopil: Dzhura.
- Deleuze, G. (2000). *Krytycheskaia fylosofyia Kanta: uchenye o sposobnostiakh. Berhsonyzm. Spynozza [The critical philosophy of Kant: the doctrine of abilities. Bergsonism. Spinoza]*. Moskva: PERSE.
- Zborovska, N. (2003). *Ukrainska Rekonkista [The Ukrainian Reconquista]*. Ternopil: Dzhura.
- Zborovska, N. (2009). Yurko Gudz: Psykhometafizychnyi portret [Yurko Gudz: psychometaphysical portrait]. *Barykady na Khresti*. Ternopil: Dzhura.
- Makarchuk, V. (1992). «Vid yunykh lit do yunoho zmuzhninnia» (rannia liryka Vasyliia Stusa) [«From Young Years to Young Maturity» (early poetry of Vasyl Stus)]. *Slovo i chas*, 8, 64–70.
- Mozheiko M.A., Mayboroda D.V. Drugoy [The Other]. In A.A. Gritsanov (Ed.), *Noveishyi fylosofskiyi slovar: 3-e yzd., yspravl [The Newest Philosophical Dictionary: 3d edition, revised]*. (pp. 342–343). Mн.: Knyzhnyi Dom, 2003.

- Murashkin, M. (2021). *INSHYI postmodernu v relihiino-mistychnii kulturi ta mystetstvi [The OTHER of postmodern in religious and mystical culture and art]*. Dnipro: DDUVS; Innovatsiia.
- Ortis, L. (2003). «Ya»/«Inshyi» (self/other) [«Self»/«Other»]. In Ch.E. Winqvist and V.E. Taylor (Eds.), *Entsyklopediia postmodernizmu – Encyclopedia of postmodernism*. Kyiv: Vydnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy».
- Sartre, J.-P. (1988). Pervichnoe otnoshenie k druhomu: liubov, yazyk, mazokhizm [The primary relation to the other: love, language, masochism]. *Problema cheloveka v zapadnoi filosofii – The human problem in Western philosophy*. Moskva: Prohress.
- Chomenko, H. (2016). Altarity/alterity smerti staroi liudyny v ukrainskii literaturi periodu «smerti molodykh» [Altarity/alterity of the death of an old man in the Ukrainian literature of the period of the «death of the young»]. *Slavica Wratislaviensia. Vol. 163: Wielkie tematy kultury w literaturach slowiańskich. 12. Starość*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 353–375.

Рукопис статті отримано 04 квітня 2022 року

Рукопис затверджено до публікації 23 травня 2022 року

Інформація про автора

Гусенко Крістіна Вікторівна – студентка українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; вул. Валентинівська, 2, м. Харків, 61168, Україна; e-mail: gusenko.kristina2000@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-1327-0339>.

Husenko Kristina Viktorivna – Student at the Faculty of Ukrainian Language and Literature named after Hryhorii Kvitka-Osnovianenko, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; 2 Valentynivska Str., Kharkiv, 61168, Ukraine; e-mail: gusenko.kristina2000@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-1327-0339>.